

ЕТАПИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ БОРОТЬБИ З ВІДМИВАННЯМ «БРУДНИХ ГРОШЕЙ» В УКРАЇНІ

Задворних С.С.

Черкаський державний технологічний університет

Досліджено особливості боротьби з відмиванням «брудних грошей» в Україні та за кордоном. Проаналізовано чинний механізм в Україні. На основі його недоліків та закордонного досвіду сформульовано рекомендації щодо його вдосконалення. Рекомендації згруповано за етапами впровадження. Удосконалення розраховане на довготривалу перспективу.

Ключові слова: тінюва економіка, «брудні гроші», відмивання, фінансовий механізм, фінансова політика.

Постановка проблеми. З'ясування дієвості та недоліків у чинному механізмі запобігання відмиванню «брудних грошей» в Україні та розробка на їх основі нового чи вдосконалення існуючого механізму на тлі збільшення обсягів тінювих потоків є вкрай важливою проблемою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над проблемою визначення поняття фінансового механізму працювали такі вчені як М. Пассель [1], В. Базилевич та Л. Баластрик [2]. Погляди на окремі складові механізму запобігання відмиванню «брудних грошей» містяться у працях Ю. Козака [3], П. Мельника [4], В. Романюка [5], О. Грищенка [6]. А. Дреер та Ф. Шнайдер досліджували взаємозв'язок між обсягом тінювої економіки країни та рівнем корупції, а також здійснювали аналіз та оцінку причин виникнення та динаміку розвитку тінювої економіки по країнах світу [7].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На основі викладеного можна сформулювати дослідження, яке полягає в удосконаленні чинного механізму запобігання відмиванню «брудних грошей» в Україні.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є чітке, структуроване формування етапів вдосконалення механізму боротьби з відмиванням «брудних грошей» в Україні.

Виклад основного матеріалу. Механізм боротьби з відмиванням «брудних грошей» є складним та багатоступеневим, тому він повинен реалізовуватись за певною схемою із застосуванням певних заходів на кожному етапі та має бути розрахованим на довгострокову перспективу, оскільки обсяги тінювого капіталу в українській економіці значні і одразу припинити будь-яку діяльність з ними не вдасться. Також такі різкі обмеження можуть призвести не лише до супротиву, але й до пригнічення діяльності окремих секторів економіки, які значною мірою підтримувались та фінансувались саме завдяки тінювому капіталу.

З огляду на те, що у сучасних умовах в економічній системі відбувається багато змін, що призводить до зниження ефективності при сучасній реалізації механізму протидії легалізації «брудних грошей», необхідно дещо модернізувати її.

Реалізацію удосконаленого механізму протидії легалізації «брудних грошей» запропоновано здійснювати у чотири етапи (рис. 1).

Першим етапом у боротьбі з легалізацією тінювого капіталу повинна бути амністія на той капітал, який було накопичено до моменту її оголошення у випадку, якщо кошти здобуто не внаслідок злочинних дій чи таких, що можна класифікувати як терористичні. Такі дії повинні гарантуватись державою та особи, що легалізували кошти не повинні зазнавати утисків чи переслідувань, бути притягнуті до відповідальності.

З огляду на економічну ситуацію в країні, амністію пропонується здійснювати за двома напрямками:

1) офіційна легалізація коштів впродовж 3 місяців для бажаючих, у випадку якщо їх було здобуто не злочинним шляхом, зі сплатою податку за диференційованою ставкою залежно від суми легалізації від 15 до 5%;

2) легалізація коштів без сплати податку, але при цьому вони повинні бути направлені у вигляді інвестицій, гарантованих державою, у ті сектори економіки, які потребують грошових вливань з боку держави чи інвесторів. Як додатковий варіант можливе вливання коштів у підприємства з приватною часткою капіталу але підконтрольні державі. Такі вкладення повинні гарантуватись державою.

У випадку повторного виявлення нелегальної діяльності у осіб, що вже легалізували у пільговий період капітал, пропонується конфісковувати вкладені ними кошти у спільні підприємства повністю чи пропорційно завданих офіційній економіці збитків.

Проти тих, хто відмовився у пільговий період легалізувати кошти і тінізаційна діяльність яких може бути доведена, слід провадити кримінальні справи та накладати арешт на рахунки в державних банках.

Другим етапом повинна бути реалізація всіх сорока рекомендацій FATF. Ці рекомендації було підготовлено ще в 1990 р. як заходи для протидії відмиванню грошей, отриманих в результаті торгівлі наркотиками. Їх було переглянуто в 1996 р. у зв'язку з появою нових механізмів відмивання. Того ж року їх схвалило більше ніж 130 країн світу і з тих пір вони є міжнародним стандартом по боротьбі з відмиванням «брудних грошей». Хоча Україна зобов'язалась дотримуватись цих рекомендацій, проте не всі вони реалізуються. Оскільки їх дотримання є важливим в умовах євроінтеграційних процесів та зважаючи на їх глобальність, адже вони охоплюють нормативно-правову базу, стосуються діяльності фінансових установ у не фінансових сферах, передбачають інституційні заходи для боротьби з відмиванням «брудних грошей» та міжнародне співробітництво, другий етап реалізації вдосконаленого механізму боротьби з відмиванням «брудних грошей» є необхідною основою для подальшої його реалізації.

На третьому етапі необхідно створити такі економічні умови, які б сприяли зниженню обсягів тінізації та сприяли тому, щоб учасники економічного процесу та інвестори були зацікавлені у залученні капіталу всередині країни, а не виведенню їх за кордон.

Для цього пропонується знизити ставки податків для малого бізнесу, стимулюючи тим самим його діяльність, також запровадити гнучку прогресивну шкалу оподаткування доходів фізичних та юридичних осіб. Для підприємств, що планують діяльність

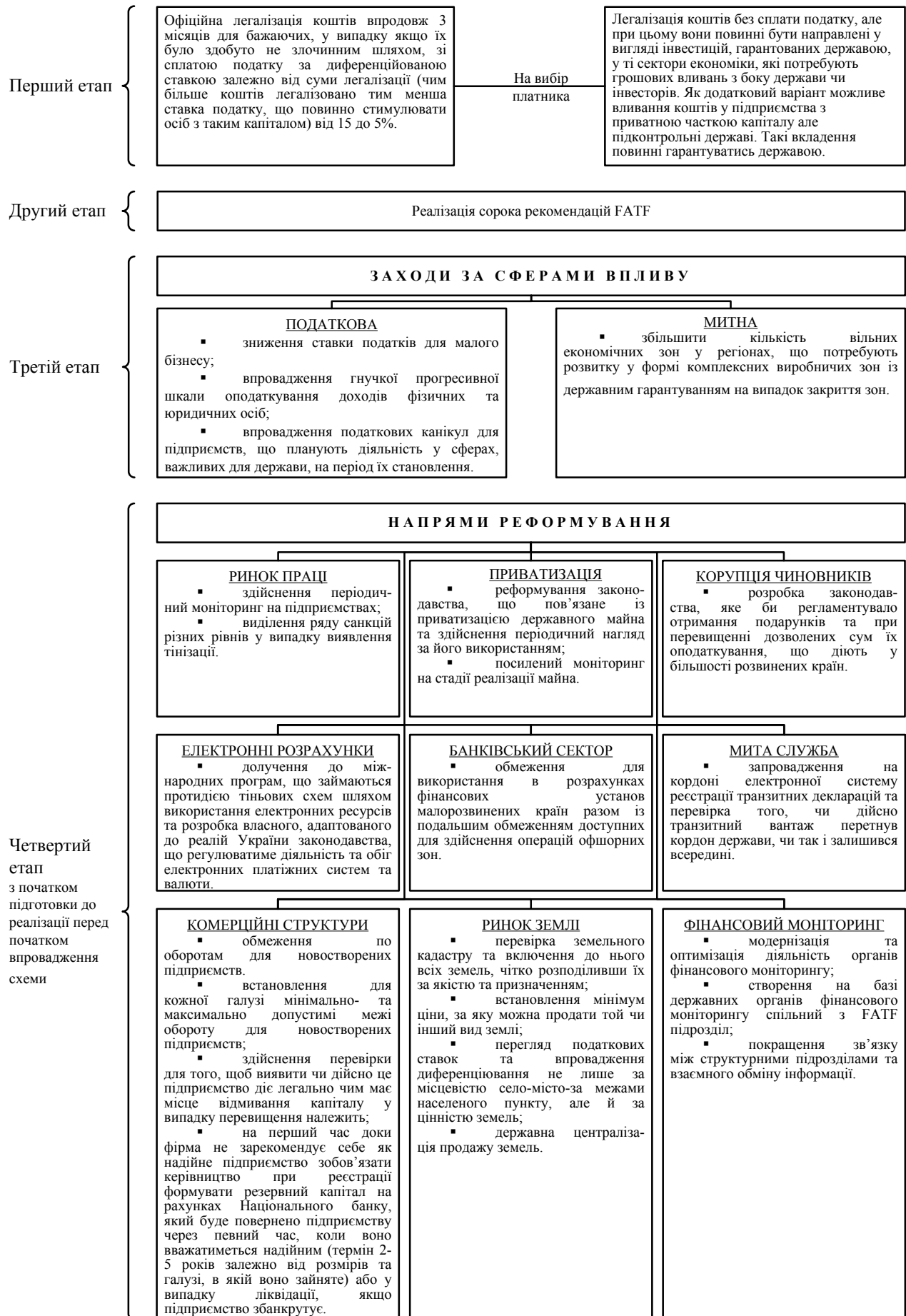

Рис. 1. Етапи реалізації механізму запобігання відмивання «брудних грошей» в Україні

Джерело: розроблено автором

у сферах, важливих для держави, пропонується впровадити податкові канікули на період їх становлення. Це також допоможе легалізації підприємствами реальних обсягів виробництва.

З боку держави потрібно збільшити кількість вільних економічних зон у регіонах, що потребують розвитку. Ці зони повинні бути організовані у форматі комплексних виробничих зон. На перших етапах створення доцільно залучити закордонних фахівців, оскільки головною проблемою вітчизняних вільних економічних зон є те, що вони в недостатній мірі налагоджені. Також у інвесторів виникає занепокоєння з приводу того, як довго проіснує така зона і що буде з вкладеними в неї коштами. Тому при створенні вільних економічних зон необхідне державне гарантування на випадок їх закриття.

Підготовку до реалізації четвертого етапу необхідно починати завчасно, оскільки вона займає багато часу та зусиль. На цьому етапі потрібно комплексно вирішити проблеми, які є найбільш актуальними стосовно тінізації.

Найбільше можливостей для тінізації та відмивання коштів є на ринку праці, під час приватизації та при операціях, пов'язаних із землею. Саме тому необхідно реформувати законодавство, пов'язане із приватизацією державного майна та здійснювати періодичний нагляд за його використанням. Особливо важливим є моніторинг на стадії реалізації майна, оскільки часто це відбувається за явно заниженою вартістю.

Для врегулювання питань, пов'язаних із земельними ресурсами, необхідно перевірити земельний кадастр та включити до нього все землі, чітко розподіливши їх за якістю та призначенням та встановити мінімум ціни, за яку можна продати той чи інший вид землі. Також важливим є питання врегулювання земельного оподаткування. Податкові ставки необхідно переглянути та ввести диференціювання не лише за місцевістю село-місто-за межами населеного пункту, але й за цінністю земель. Продажем земель повинен централізовано займатись один державний орган, щоб виключити махінації, пов'язані із земельними ресурсами.

Для уникнення нелегальної зайнятості та виплати «зарплати в конвертах» доцільно з боку держави здійснювати періодичний моніторинг на підприємствах. У законодавстві слід окремо виділити ряд санкцій різних рівнів у випадку виявлення тінізації.

Практика показала, що у більшості схем легалізації тіншового капіталу беруть участь фірми, що створюються лише на короткий період для реалізації чергової схеми [8], тому важливим є посилення контролю за діяльністю новостворених фірм. Зокрема пропонуються наступні заходи:

- обмеження по оборотам для новостворених підприємств. Чим менший термін існування фірми та її розмір тим меншим може бути оборот капіталу. Для кожної галузі потрібно встановити такі мінімальні та максимальні допустимі межі обороту. У випадку перевищення належить здійснювати перевірку для того, щоб виявити чи дійсно це підприємство діє легально чим має місце відмивання капіталу;

- для того, щоб уникнути відкриття фірм-одноденок пропонується на перший час доки фірма не зарекомендує себе як надійне підприємство зобов'язати керівництво при реєстрації формувати резервний капітал на рахунках Національного банку, який буде повернено підприємству через певний час, коли воно вважатиметься надійним (термін 2-5 років залежно від розмірів та галузі, в якій воно зайняте) або у випадку ліквідації, якщо підприємство збанкрутує. Це слугуватиме стимулом продовжува-

ти господарську діяльність, адже у випадку ліквідації кошти з резервного фонду відійдуть державі.

Реформування також потрібне і в банківському секторі. Одним із найпоширеніших видів відмивання тіншового капіталу є використання у своїй діяльності кредитних та банківських установ малорозвинених країн. Кошти, що пройшли через їх рахунки чи цінні папери, придбані в цих чи через ці установи простежити майже не можливо [8]. Обмеження для використання в розрахунках фінансових установ цих країн разом із подальшим обмеженням доступних для здійснення операцій офшорних зон суттєво знизить можливість відмивання тіншового капіталу.

Ще однією з найрозповсюдженіших схем легалізації тіншового капіталу є ввезення на територію України в якості транзиту певних товарів та переміщення їх на кордоні до іншого транспорту і подальший продаж вже на самій території держави товарів, не сплачуючи мита і офіційно не декларуючи товари [8]. З метою запобігання таких дій, доцільно запровадити на кордоні електронну систему реєстрації транзитних декларацій та перевіряти чи дійсно транзитний вантаж перетнув кордон держави, чи так і залишився всередині. Це допоможе уникнути відмивання коштів таким шляхом та виявити «слабкі» ланки на митниці.

Також економічній системі України необхідно працювати на випередження. на сучасному відмиванню «брудних» грошей сприяє переміщення електронних грошей. Обмежити чи встановити контроль за коштами на електронних картках доволі проблематично. Проте останнім часом з'являються нові небезпеки. Зокрема такий вид електронної валюти як Bitcoin.

Bitcoin – електронна валюта, яка була створена у 2009 році та базується на самоопублікованому документі Сатоші Накамото [9]. Повна капіталізація ринку біткоїнів зараз становить 7,865,298,695 USD (5,742,527,794 EUR). Ціна одного біткоїна на 14 березня 2014 року – 632 доларів. Урядами багатьох країн останнім часом біткоїн офіційно приймається за розрахункову одиницю, а інколи на інтернет-аукціонах цінується як дорогий метал [10].

Популярність та вартість цієї валюти останнім часом стрімко зростає і, не зважаючи на падіння в кінці 2014 р., стійкість та попит на біткоїн залишається високим.

З огляду на те, що ціна цієї одиниці постійно зростає, а сама вона офіційно визнана як форма розрахунку, незабаром слід очікувати і масове використання її вітчизняними користувачами. Особливістю біткоїну є те, що при його використанні майже не залишається інформації про користувача, тобто він забезпечує високий рівень анонімності, що робить його привабливим для відмивання коштів та в якості додаткового інструменту корупції. Таким чином, для уникнення нових корупційних схем уряду слід долучитись до міжнародних програм, що займаються протидією тіншовим схем шляхом використання електронних ресурсів та розробити власне, адаптоване до реалій України законодавство, що регулюватиме діяльність та обіг електронних платіжних систем та валюти.

Ще одним суттєвим каналом відмивання грошей є надання різноманітних подарунків, особливо посадовим особам. В Україні наразі немає чітко розробленого закону, який би регламентував отримання подарунків та при перевищенні дозволених сум їх оподаткування. Тому розробка такого законодавства за зразком аналогічних законів, що діють у більшості розвинених країн дозволить уникнути легалізації «брудних» грошей таким чином.

За даними РБК, в Україні в 2013 р. на 1 мільйон справжніх банкнот припадало 3,4 фальшива банкноти. До тих, що найчастіше підробляють, належать банкноти номіналом 20, 50 та 100 грн. [11]. В 2014 р. збільшилась кількість фальшивих банкнот номіналом в 500 грн., що підвищило показник до рівня 3,5 фальшиві банкноти на 1 мільйон справжніх [12]. Хоч цей показник і не є високим (в європейських країнах він становить 43 банкноти на 1 мільйон), але він має тенденцію до зростання. Тому необхідні додаткові заходи з захисту національних банкнот.

Зарубіжний досвід показав, що ефективним є введення в обіг полімерних грошей. Перші гроші з пластику було емітовано 1983 р. в Коста-Ріці фірмою American Banknote Company. Згодом вони набули подальшого поширення [13]. На сьогодні емітує 40 центральних банків у всьому світі. За даними французьких банкірів, на початку 2000-х рр. емісія таких грошей зросла до 5 млрд. штук на рік. Десять країн перейшло повністю чи частково на таку валюту. Серед них, зокрема, Австралія, Нова Зеландія, Румунія, В'єтнам, Нікарагуа, Канада. Також Великобританія планує емісію полімерних грошей.

Це пов'язано з рядом переваг полімерних банкнот:

- не змінюють форму та стан навіть за екстремальних умов (під час тестування витримували кип'ятіння, 9 місяців перебування в землі, кілька годин перебування в пральній машині, перебування на сонці, скручування та зминання);

- не зважаючи на більші затрати при виготовленні (майже в півтора рази порівняно з паперовими), такі гроші служать значно довше (у 4-5 разів), а також згодом можуть бути перероблені на нові банкноти, здешевлюючи їх емісію;

- високий рівень захисту від води, масел, поту, пилу та інших забруднювачів та високий рівень захисту від фальшування (затрати на виготовлення якісної підробки у кілька разів перевищують її номінал);

- також має місце екологічний фактор, оскільки пластик запобігає появу колоній мікроорганізмів.

З огляду на зазначені переваги та досвід зарубіжних країн, доцільним є частковий перехід на полімерні гроші, а саме – емісія банкнот на пластику тих номіналів, що найчастіше підлягають фальшуванню.

В якості останнього кроку на цьому етапі слід модернізувати та оптимізувати діяльність органів

фінансового моніторингу. Також доцільно створити на базі державних органів фінансового моніторингу спільний з FATF підрозділ, що сприятиме кращій координації діяльності вітчизняних систем моніторингу та протидії легалізації тінювого капіталу. Покращення зв'язку між структурними підрозділами та взаємного обміну інформації дасть можливість оперативніше та ефективніше протидіяти та виявляти нові та існуючі тінізаційні схеми.

Висновки і пропозиції. Запропонований механізм відрізняється від чинного врахуванням додаткових параметрів, що впливають на тінізацію економіки, врахуванням закордонного досвіду та поступовою його імплементацією з приведенням національної системи боротьби з відмиванням «брудних грошей» у відповідність до міжнародних стандартів, що особливо важливо в умовах євроінтеграції. Також він враховує всі сфери господарювання та, на відміну від існуючого, приділяє особливу увагу корупції чиновників та діяльності недержавних організацій з боротьби з корупцією та легалізацією тінювого капіталу. Він розрахований на довготривалу перспективу та чітко розмежований на етапи впровадження реформ. Також механізм охоплює всі ризикові стосовно легалізації «брудних грошей» сфери в Україні та містить пропозиції щодо вирішення вже наявних та запобігання потенційних загроз з боку легалізації тінювого капіталу.

Запропонований механізм є корисним у сучасних умовах, оскільки відповідає вимогам міжнародного законодавства, що важливо в умовах євроінтеграційних процесів. Також він пристосований до українських особливостей у фінансовій, законодавчій сфері та стосовно відмивання «брудних грошей». Спираючись на зарубіжний та власний, вітчизняний, досвід, він допомагає запобігти тим недолікам, які є в чинному механізмі та працювати на випередження стосовно протидії відмиванню «брудних грошей» в Україні, оскільки розрахований і на перспективу. Він може бути застосований державними структурами як в умовах економічної стабільності так і кризових явищ в Україні.

В подальших дослідженнях варто зосередити увагу на дослідження проблеми економічної кіберзлочинності, оскільки вона є майже недослідженою в Україні.

Список літератури:

1. Пессель М. А. Финансово-кредитный механизм интенсификации общественного производства. – М.: Финансы, 1977.
2. Базилевич В. Д. Державні фінанси: навч. посіб. / В. Д. Базилевич, Л. О. Баластрик; за заг. ред. В. Д. Базилевича. – К.: Атіка, 2002. – 368 с.
3. Козак Ю. Г. Міжнародна макроекономіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://libfree.com/192649728-ekonomikamizhnarodna_makroekonomika_kozak_yug.html
4. Відмивання грошей: кримінально-правова кваліфікація, запобігання злочинності, законодавство та міжнародний досвід: Навчальний посібник / Азаров М. Я., Ярошенко Ф. О., Мельник П. В. Жвалюк В. Р. – Ірпін, Національна академія ДПС України, 2004.
5. Проблеми боротьби з відмиванням «брудних» грошей в Україні Романюк В. С., ас. Британська Н. Н. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Economics/67425.doc.htm
6. Грищенко Олександр Проблеми боротьби із «відмиванням брудних коштів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1816>
7. Dreher A., Schneider F. Corruption and the shadow economy: an empirical analysis [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.123.1087&rep=rep1&type=pdf>
8. Типології легалізації злочинних коштів в Україні в 2004-2005 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/pdf/TYP_2005.pdf
9. Nakamoto Satoshi (24 May 2009), Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>
10. Bitcoin: Blase oder das Schmiergeld von morgen? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iknews.de/2013/11/19/bitcoin-blase-oder-das-schmiergeld-von-morgen/>
11. На 1 млн справжніх банкнот припадає 3,4 підроблених. – НБУ <http://www.rbcua.com/ukr/na-1-mln-nastoyashchih-banknot-prihoditsya-3-4-poddelnyh-29122014122600>

12. В Украине увеличилось количество фальшивых банкнот номиналом 500 грн. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ubr.ua/finances/exchange-market/v-ukraine-uvelichilos-kolichestvo-falshivyh-banknot-nominalom-500-grn-317971>
13. Преимущества полимерных купюр перед бумажными налицо, и все же новая технология пока не стала массовой [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vodyanoyznak.ru/>

Задворных С.С.

Черкасский государственный технологический университет

ЭТАПЫ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕХАНИЗМА БОРЬБЫ С ОТМЫВАНИЕМ «ГРЯЗНЫХ ДЕНЕГ» В УКРАИНЕ

Аннотация

Исследовано особенности борьбы с отмыванием «грязных денег» в Украине и за рубежом. Проанализировано действующий механизм в Украине. На основе его недостатков и зарубежного опыта сформулировано рекомендации по его усовершенствованию. Рекомендации сгруппировано с учетом этапов внедрения. Усовершенствование рассчитано на длительную перспективу.

Ключевые слова: теневая экономика, «грязные деньги», отмывание, финансовый механизм, финансовая политика.

Zadvornykh S.S.

Cherkasy State Technological University

STEPS OF IMPROVING THE MECHANISM OF PREVENTION OF «DIRTY MONEY» LAUNDERING IN UKRAINE

Summary

Are investigated features of prevention of «dirty money» laundering in Ukraine and abroad. Is analyzed existing mechanism in Ukraine. Are formulated recommendations for its improving based on its failings and foreign experience. Recommendations are grouped according to steps of their implementation. The improvement is intended for a long run.

Keywords: shadow economy, «dirty money», laundering, financial mechanism, financial policy.

УДК 311.1:336.011

ТЕОРЕТИЧНІ ВИТОКИ МЕТОДОЛОГІЇ СТАТИСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ

Задорожна Р.П.

Білоцерківський національний аграрний університет

Розглянуто особливості застосування категоріального апарату в дослідженнях фінансової складової економічної системи. Висвітлено пріоритетність використання поняття «фінансовий сектор» в статистичних дослідженнях на фоні загального широкого застосування понять «фінансовий ринок» та «ринок фінансових послуг». Обґрунтовано необхідність з'ясування сутності фінансів як основоположної фінансової категорії. Проаналізовано досвід дослідження фінансів в радянській науці. Виявлено особливості розуміння фінансів сучасними вітчизняними та західними дослідниками.

Ключові слова: статистичне дослідження, фінанси, школи фінансів, фінансовий сектор, фінансовий ринок, ринок фінансових послуг.

Постановка проблеми. Стрімка динаміка глобалізаційних процесів останніх років, магістральним напрямком яких є фінансова глобалізація, розвиток фінансових інновацій, урізноманітнення фінансових ризиків актуалізували потребу ґрунтовного дослідження функціонування фінансового сектору як органічної складової економічної системи з широким залученням як великих масивів статистичних даних, так і спеціальних статистичних методів дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика функціонування фінансового сектору активно досліджується як зарубіжними, так і вітчизняними вченими (Т. І. Сфименко, Ю. М. Коваленко,

О. В. Луняков, С. В. Міщенко, Л. Є. Момотюк, С. В. Науменкова, В. М. Соболев). Окрім фінансового сектору предметом подібних досліджень виступають фінансовий ринок (О. В. Аристова, В. Д. Базилович, О. І. Барановський, Н. О. Бударіна, О. Д. Вовчак, В. Л. Смагін, І. О. Школьник) та ринок фінансових послуг (Є. А. Бобров, О. М. Войтенко, О. Г. Гуменюк, І. С. Каракулова, Д. А. Леонов, К. В. Подкатилова).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Паралельне використання науковцями понять фінансового сектору, фінансового ринку та ринку фінансових послуг в межах одного предметного поля наукових пошуків свідчить про «інституційний вакуум» [1, с. 11], тобто відсутність